

Naslov originala: *LÓD*

Jacek Dukaj

Copyright © 2007 Jacek Dukaj

Translation Copyright © za srpsko izdanje, KONTRAST

Za izdavača:

Vladimir Manigoda

Urednica:

Jelena Nidžović

Prevod:

Jelena Jović

Lektura i korektura:

Duška Rajković

Dizajn korica:

Jelena Lugonja

Prelom i dizajn:

Sanja Polovina

Štampa:

F.U.K. d.o.o.

Tiraž:

1000

Izdavač:

Kontrast, Beograd

Klaonička 2, Zemun

e-mail: jakkontrast@gmail.com

kontrastizdavastvo.com

facebook.com/KontrastIzdavastvo

www.glif.rs

Co-funded by the
Creative Europe Programme
of the European Union

JACEK DUKAJ

LED (2)

KONTRAST

BEOGRAD, 2019.

„Pretpostavljamo da je svaka istina večna, no nije svaka istina iskonska. Ako je nešto istina u datom trenutku, onda je istina od tog trenutka pa zanavek. Istina ne nestaje, niti vremenom prerasta u laž, kao što, uostalom, ni laž ne može postati istinom. Ukoliko nešto postoji u datom trenutku, postojaće otad pa zanavek. No nije sve, što će jednom biti istina oduvek bilo istinom niti je svaki sud koji je danas istinit bio takav i juče, ili koji je juče bio takav, bio takav i prekjuče. Postoje sudovi koji postaju istina u određenom trenutku, a postoje i sudovi koji se čine istinitima, čija se istinitost stvara.“

O GRADU LEDA

Rano izjutra, 30. juna 1908. godine po gregorijanskom kalendaru, nedaleko od reke Potkamena Tunguska u centralnom Sibiru – eksplozija, uragan, zemljotres, stub plamena i dima; tako je počelo.

Na nebu su tih dana osvitale zore u raznoraznim bojama, nimalo nalik uobičajenim svitanjima. Urođenici su čak spominjali noćne more životinja, od kojih stoka nije mogla mirno da spava. Leto je bilo toplo.

To što je doletelo, doletelo je sa juga ili jugoistoka. Svedoci tvrde da je ostavljalo za sobom dugačak rep prašine na obzoru. Upamtili su pravac – sa juga ka Kežmi – i kako ga je menjalo: zaokret od 70 stepeni na istok, nakon 300 vrsta zaokret od 120 stepeni na zapad, pa opet 300 vrsta, da bi tek onda udarilo u zemlju. Kula dima uzdizala se na 20 vrsta. Svedoka je tušta i tma, budući da događaje potvrđuju i ljudi udaljeni stotinu ruskih milja, izvan polarnog kruga: prasak ih umalo nije zaglušio, a oni koje nije zaglušio, začuli su ubrzo potom huku i otegnutu ritmičnu tutnjavu. One koji su se zadesili nešto bliže zbacilo je na zemlju; ozleđenih je mnogo. U fabrici Vanavara, udaljenoj 60 vrsta, udarni talas dizao je prolaznike u vazduh na tri, četiri aršina, čupavši urođeničke šatore zajedno sa urođenicima, a i irvasi su uzletali nad zemljom lomeći noge i kičme.

Gorele su šume.

Nanizalo se bilo nekoliko najsvetlijih noći u istoriji, dok su prolaznici u Kenigsbergu, Odesi i Londonu u ponoć mogli da čitaju novine na

ulici bez veštačkog osvetljenja. Crvene, bele i ljubičaste zore obasjavale su nebo. Zalasci sunca bili su čarobni.

Sujeverni ljudi pripisivali su ove fenomene nepovoljnoj konjunktiji planeta i tajanstvenim astrološkim sinergijama. Ljudi konkretnijih umova govorili su o prolasku Zemlje kroz oblak kosmičke prašine, te o vulkanskoj eksploziji, spominjući slične prizore od pre četvrt veka, kada je pokuljao Krakatau.

Tako je bilo u svetu; u Sibiru se pak govorilo o podmuklom napadu Japana. Jer, isprva nijedno sibirsko saopštenje nije stiglo do Evrope niti je iko znao prave uzroke ovih nebeskih pojava. Inače je sačuvan samo jedan zvanični izveštaj iz tog perioda, iz Jenisejska, odakle je mesni načelnik policije, izvesni Solonjin, javljao gubernatoru: *Sedamnaestoga juna u sedam časova izjutra, iznad sela Kežemsim na Angari, s juga je u pravcu severa, visoko na vedrom nebu, proleteo aerolit ogromnih razmera, koji je prilikom pražnjenja ispuštao zvuke slične topovskim pucnjima, da bi zatim nestao.* Izveštaj je prošao kroz lokalno odeljenje Ruskog geografskog društva na putu ka Magnetsko-meteorološkoj opservatoriji. I tu se stvar zaustavila na skoro godinu dana.

U proleće 1909. godine, sa severa su počele da pristižu vesti o novim meteorološkim fenomenima, to jest o nepopustljivoj zimi, okrutnim nečuvenim mrazevima, koji su uporno okivali centralni Sibir uprkos kalendarskoj smeni godišnjih doba. Upravo je tada prvi put i doprla do naučnih institucija Imperije priča jednog od očevidaca o ljutom. Korespondent Nikolski pisao je direktoru Opservatorije, Voznesenskom A.V: *Prateći smernice šumskih radnika, a pod vođstvom unajmljenog lovca, zašao sam nekih osamdeset vrsta na sever i severoistok od sela Mališevki, gde smo trećega dana, u izuzetno hladnu zoru, ugledali na snežnom polju neobičnu formaciju tamnog leda. Ta se formacija (prilažem skicu), po svemu sudeći, održavala u visini zahvaljujući nevidljivom stenovitom skeletu. Hteli smo da joj se približimo, ali su konji odbili poslušnost. Upravo tome i pripisujem naše spasenje, budući da ovaj neobični led širi, reklo bi se, takav mraz oko sebe da mu živ ne bi umakao ni čovek ni životinja, što sam i dokazao sebi improvizujući sledeće eksperimente:*

prvo, gađao sam ga flašom punom vode i ta se voda još u vazduhu zaledila, u trenutku udarca, dakle izuzetno brzo; drugo, prišavši mu koliko se dalo, uz vetar što je od te ljute mase šibao svežom ledenom prašinom, postupio sam vrlo lakomisleno pošto sam nakon prvog snažnijeg naleta vazduha osetio jake promrzline na koži lica (koje me i sada, nedelju dana kasnije, uporno muče). Premerivši formaciju izdaleka, procenio sam da je visoka dvanaest aršina, odnosno dvadeset pet aršina široka i dugačka. Prenočili smo na licu mesta, a zatim krenuli nazad narednog jutra, kada sam i zapazio da se čitav taj ljuti oblik, izgleda, bio pomerio, ako je sudeći po tragovima koje je ostavio na tlu (kamenje, nagibi, drvo, i slično). Stoga utoliko revnosnije sve ovo i opisujem i prijavljujem, jer slabo šta uspevam da razumem.

Led se širio takvim tempom da je još prve zime zahvatio Kežmu, a druge stigao i na Bajkal, uterujući ljute na ulice Irkutska nekih pet stotina dana nakon Udara. U metropoli, u kojoj je u to vreme živelo preko osamdeset hiljada ljudi, od 18187 zgrada pobrojanih prilikom poslednjeg cenzusa, samo je 1190 sagrađeno od drveta. Grad tigra i samura pratila je, naime, duga i neslavna istorija požara; junske vatre iz 1879. godine uništile su skoro tri četvrtine građevina. Nesreća se ponovila kada je nastupila Zima ljutih – za odbranu od neljudskog mraza ljudi su koristili svakojake izvore toplote ne mareći više nimalo za zaštitu od požara, te kad bi plamen buknuo, skaćući sa jedne daščare na drugu, nije bilo načina da se zaustavi: sva bi se voda zaledila kao kamen. Taj je požar pretvorio u zgarište i pustoš bezmalo čitav stari Irkutsk – u zoru nakon ove paklene noći, samo su siluete ljutih stajale iznad crne ravnice, cakleći se od ledenog znoja. Prema procenama Kancelarije irkutske generalne gubernije, jedna šestina stanovništva izgorela je živa. Gubici su procenjeni na 70 miliona rubalja.

Bilo je, međutim, izvesno da će se grad obnoviti, kao što je obnovljen i prethodnom prilikom, i da će ponovo promeniti izgled zahvaljujući novoj arhitekturi. Pola godine su Transsibom pristizale na Bajkal ekspedicije svakojakih evropskih naučnika. Tungetit koji je otkupljen od Tunguza i lovaca prevožen je u laboratorije Sankt Peterburga,

Kenigsberga, Beča, Pariza. Posle požara, prilikom iskopavanja otpadnih masa ispod spaljenih ruševina preko kojih su prešli ljuti, otkriveni su i opisani prvi primerci zimaznih *холодóв*, u to vreme još uvek prilično nečisti. Na Bajkalu, na Konjskom ostrvu na Angari, kao i severno od grada, na putu za Aleksandrovska i Usolu, izmrzla su se bila ogromna gnezda ljutih, a tamo, na severu, iz zemlje je bio iznikao najveći čoveku poznat i najstariji ledeničnjak. U leto 1911. godine, u njegovoj neposrednoj blizini, izgrađena je prva eksperimentalna *холодница* sa Kru-povim sistemom. General-gubernator Timofej Makarovič Šulc, kojeg je po izvanredno kratkom postupku postavio Nikolaj II, osnovao je ubrzo potom industrijski grad na mestu Novonikolajevska, podignutog na Obu osamnaest godina ranije, i nazvao ga Hladni Nikolajevsk.

Godine 1912, Godine ljutih, Led prodire u Evropu, a usled pometnje i velike gladi koju je izazvalo smrzavanje useva, te usled drugog rata s Japanom koji je upravo bio izbio – ponovo se dižu revolucionarni, anarhistički i narodnooslobodilački pokreti; u Irkutsku pak – u Irkutsku niču železare i *холодници*, fabrike i postrojenja novih tehnologija, kapital se u njega sliva, a narod iz čitavog sveta dolazi u potrazi za poslom ili kakvom drugom prilikom da zaradi. Irkutsk, međutim, ima i svoju revolucionarnu tradiciju. U njemu su se, u izgnanstvu, naselili silni dekabristi i petraševci, utičući na irkutsku građansku kulturu. Otpor i misao pred vlašću nepokorna nekako se češće i lakše ovde rađaju. Godine 1883. vođa lokalnih nacionalista javno šamara general-gubernatora Anučina; otad bajkalski gubernatori izbegavaju nastupe pred narodom. Od 1890. u Irkutsku deluje komitet Ruske socijaldemokratske radničke partije. Godine 1902. Feliks Edmundovic Đeržinski organizuje u destileriji u Aleksandrovska pobunu prinudnih radnika. Za vreme Prve revolucije, 1905. godine, štrajkovi i demonstracije radnika i službenika toliko jačaju da im se pridružuje i deo vojske i kozaka, mameći i samog *начальника* garnizona. (Zatim Ohrana hapsi čitav RSDRP). Vrlo brzo, za vreme Druge revolucije, kuju se planovi da Hladni Nikolajevsk preuzmu radnički *советы*; sakupljači tungetita i tragači mamuta osnivaju zadruge i društva. Reagujući na to 1913. godine i pozivajući se

na carski ukaz izdat na Stolipinov nagovor, Aleksandar Aleksandrovič Pobedonoscev (inače rođak čuvenog Konstantina Pobedonosceva, oberprokuratora Svetog sinoda Ruske pravoslavne crkve i Imperatorovog vaspitača) osniva *Сибирское холод-железопромышленное товарищество*, koje od tog trenutka kontroliše trgovinu sirovinama Leda i proizvodima ledenih tehnologija. U gradu vlast *de facto* drži Sibirhožeto jer, iako je na mestu gradonačelnika Irkutska već dvadeset i više godina Poljak, Boleslav Šostakjevič, a irkutskim generalnom gubernijom upravlja Timofej Šulc, kojeg je još car bio učvrstio u toj fotelji titulom grofa i dvostrukim počasnim prezimenom, ipak se nikada nije dogodilo da o nekom važnom pitanju presudi oglušivši se o volju Pobedonosceva. I sam je Irkutsk nakon požara, a ne samo Hladni Nikolajevsk, bio obnovljen i izgrađen prema planu i interesima Sibirhožeta. Irkutsk je Grad Leda, Grad zimaza, što se već na prvi pogled da primetiti.

Transsibirski se ekspres dokotrljao pod krovove hale Muravjovske železničke stanice u rano jutro dvadeset petog jula. Njena se zgrada sa prozora hodnika *купейного* vagona nije čak ni nazirala – u toj zbrci šina i koloseka uzdizala se blistava fatamorgana, kaleidoskopsko klupko sunaca, duga, plamenova, anđeoskih svetlosnih zraka. Tek kada se voz zaustavio u stanici i kada se zavirilo u hale iznutra, u glavi se stvorila slika građevine. Ovako se, dakle, Irkutsk predstavljao posetiocima. Čitava je, naime, Muravjovska stanica stajala na zimaznim skeletima, tankim poput paukovih nožica, a sve što je između zimaza ostalo prazno na zidovima i tavanicama ispunile su džinovske ploče od miražostakla. Gurajući se zajedno sa ostalim putnicima iz *купейного* ka vratima vagona zakrčenim kamarama prtljaga, radoznalo se izvirivalo kroz zamagljena okna krijući usput lice iza trostruke kragne debelog ovnujskog kožuha, da kakav agent, špijun ili *донощик*, postavljen na peron da motri na Sina Mraza, slučajno ne primeti i ne prepozna lice na prozoru. Slučajno, a pre nekim čudom, pošto se učinilo sve što je istina dopuštala da se to prepoznavanje izbegne. Upravo je ona sada predstavljala najbolju zaštitu: nisu skupa krzna, prstenje, parfemi i svilene kravate otkrivali istinu o Benediktu Gjeroslavskom; uostalom, takvih je

kicoša, bogataša i aristokrata u Luksu ponajmanje, i baš oni privlače najviše pažnje. Na zemlju Leda trebalo bi da siđe isti onaj Benedikt koji je hodao ulicama Varšave; ili koji barem neće lagati tog Benedikta. Dakle – prost, težak kožuh, koji se kupilo tu od Jermenina prodavši mu, sa gubitkom, i novu bundu i elegantni kaput; dakle, prtene torbe i bezoblični zavežljaji umesto kožnog prtljaga; dakle, izranavljena njuška, zarasla i mrka, a ne glatko lišće peterburškog lepotana. Čak se ni među putnicima drugog razreda nije izgledalo najprivlačnije. Mada – ko zna, možda su carevi ljudi i martinovci dobili pravi, varšavski, lični opis? Obrijanu je glavurdu krila duboka kapa. Uz to se i znojilo se u gomili, u zagušljivoj stisci hodnika zadnjih vagona trećeg razreda, iako se već svaki dah gubio u vazduhu i gustoj magli, a oštar mraz poput parčeta ogledala rezao grlo – no naskočivši na kamenje perona i pohitavši s prtljagom ka gotičkim lukovima velikih železničkih vrata, istog se trenu streslo se od hladnoće ispod kožuha, džempera, potkošulja. Veliki termometarski satovi sa bakarnim brojčanicima i spiritusnim podeocima (živa mrzne u Zemlji Leda) pokazivali su dvadeset dva stepena ispod nule po Celzijusovoj skali. Ovi su satovi visili sa obe strane zimaznog timpanona, ispod kojeg je proticala reka putnika. Osim glavnog perona, na kojem su stajale kompozicije Transsiba i Hladnog severa, pod miražostaklenim krovom nalazila su se i dva zabačenija putnička perona. Istina je to što govore, pomislilo se, čas vukući zavežljaje, čas zastajući ne bi li se uhvatilo dah na arktičkom vazduhu; a zatim se, kašljucajući, piljilo u arhitekturu železničkih hala nalik još jednom u nizu sibirskih seljaka. Istina je to što govore: Irkutsk je prestonica Sibira. Ruska zimazna secesija izvajala je krovove u tri velika lista koja su se okomito uvijala ka zemlji, dok su se gore, visoko iznad vozova, preklapali nalik ljuspama, jedan preko drugoga. Ovaj glatki nagib, kao i celokupna iskošena forma – slutilo se – izvijeni su tako ne bi li se sneg lako sa njih osipao, a led ne taložio na pločama od miražostakla, pružajući pogled ka nebu kroz čiste prizme duga i dopuštajući suncu da zaviri u unutrašnjost hala. No, sigurno je neko morao da se vere po tim zimaznim stubovima, isklesanim tako da svojim konturama oponašaju stabljike i žile tih listova,

neko je morao da gazi radničkim čizmetinama po anđeoskim palatama, da pijucima bije led što postepeno okiva neuništivo, nesalomivo miražostaklo – nebeski čistači, proletarijat lopate i duge... Ponovo se zgrabilo torbe i zavežljaje. Da nije ovog grubog kožuha, jamačno bi već pritrčao kakav *носильщик*. Možda bi ga trebalo viknuti? Mahnuti mu? Ili iz topa opaliti kako bi iko primetio čoveka u ovom žamoru i gužvi; a opet, stvar je u tome da niko ne primeti. Zapazilo se i da je većina ljudi šalovima obmotala lica, da svi dišu kroz te šalove; pohitalo se njihovim stopama. Ko će prepoznati čoveka bez lica? Se probilo se do čekaonice. Pod jednim su zidom razvukli svoje tezge Kinezi, Jevreji, Mongoli, a za njima i tuce predstavnika drugih azijskih nacija; ruskih je preprodavaca, ako je ceniti po vidljivim delovima njihovih fizionomija, bilo najmanje. Podno drugog zida stajali su žandarmi, svaki čas klimajući nekome rukom i zahtevajući da otkrije lice ili pokaže papire; pratila su ih trojica kozaka sa sabljama. Cimnuvši torbe, skrenulo se udesno, samo što dalje od njih. Ispred vrata kase ležao je vuk, pas koji je ličio na vuka; *инородческое* dete, burjatska ili jakutska devojčica hranila ga je iz ruke. Iza kase, na crnom zimaznom zidu povrh reda vožnje, u par belih linija izvučena je krečom ili kredom nakriva silueta slona. Neko je morao da se popne na veoma visoke lestve. Se dogegalo se s prtljagom još bliže. Biće da je ono mamut. Poneki lokalni prodavac izložio je na svojim kožama i manje i veće figurice mamuta – verovatno od kostiju samih životinja. Ostali su – se osvrnulo se – nudili mreće, čitavo izobilje mreća, debelih i tankih, dugačkih i kratkih, jednostavnih i izvajanih tako da nesumnjivo odaju magijsku simboliku. Mreće su ovde jeftine kao boršč. Mnoge pridošlice zastajale su ispred tih primitivnih tezgi i kupovale bez dužeg cenkanja: mreću, amajliju, džakčić kakvih tajnih kitajskih ili tibetanskih sastojaka, miražostaklene brile... Potom se opazilo one što iznad donjeg dela lica, umotanog u šal ili kakvu drugu krpju, gornji njegov deo kriju iza širokih, ispupčenih stakala, velikih poput supenih kašika. A evo i uniformisanog železničkog zvaničnika što, izlazeći iz stanice, vadi i natiče na nos svetlucavi dugin binokl. Ha, sad tek niko neće prepoznati! Dahćući teško, dovuklo se prtljag do otvorenih kutija prodavca

miražostaklenih naočara, te se bez reči nabavilo jedan takav cviker i odmah ga nataklo. Sve se ispunilo bojama, kao da je neko sa jeftine jarke slike skinuo gust taman veo. Nijedna stvar nije više bila toliko bela niti je ijedna stvar više bila toliko crna, a mnoge, prirodno raznobojne, menjale su sve svoje boje sa svakim pokretom glave, sa svakim treptajem; no to se nije događalo u naglim skokovima, sa svakim trzajem, naprotiv, pratilo je kretanje tečnosti, prelivanje ulja: boje su se sli-vale jedna u drugu, prelamale, mešale, međusobno potiskivale, cedeći se iz jedne u drugu nalik soku istiskivanom iz voća. Pogledalo se u put-nike. Boje, boje, boje. Pogledalo se u nebo iznad prozirnog krova. Boje, boje, boje. Pogledalo se u ruke, u noge, u blato na tlu pod nogama. Boje. Kosooki prodavac mreća, koji je stajao pored, podsticao je na kupovinu mašući rukama i pevajući na lošem ruskom. Zgrabilo se zavežljaje. Neka druga šaka u dvoprstoj rukavici prihvatila je onaj najteži. Podiglo se glavu. Kad tamo, iskeženi *мальчик* krezavog osmeha, s limenim bro-jem nosača prikačenim za kratak kaput. Dakle, svi su imućniji putnici Luksa uveliko usluženi i razvezeni. Odahnulo se s olakšanjem. Ne gase-ći osmeh, *мальчик* se na to zalaparao na ruskom predstavljajući se kao Vasilij i pričajući čuda o čiča Kljačku, koji je najpošteniji, najjeftiniji, najveštiji i najuspešniji *извозчик* s ovu stranu Bajkala. Ubrzo je pritr-čao još jedan *носильщик*, te su udvoje preuzeli sav prtljag. S plavetnog se mermera stepeništem sišlo na trg ispred stanice. U vazduhu je visilo šareno vrhnje koje je proticalo u širokim mlazevima i preplavljivalo trg, ulice, prostore između zgrada, sve do visine drugog sprata. Dugina sve-tlost najbližih fenjera, koji su ovde očito sijali po čitav dan, s naporom se probijala kroz mlečnu suspenziju. Ljudi su u nju ulazili i iz nje izla-zili poput podvodnih oblaka što izranjaju i nestaju u oblacima mulja na dnu reke; sanke su tutnjale trgom ostavljajući za sobom brazde prili-kom usporenog zaokretanja, da bi zatim i same u toj pavlaci nestale. Kako li su se ljudi u njoj orijentisali, kojim se čudom nisu gubili? Ulič-na vreva nije nudila nikakve smernice, dopirala je sa svih strana. Još se sa stepeništa Muravjovske železničke stanice ugledalo, iznad arhipelaga krovova (takođe belih, posve zasutih snegom), samo dve udaljene no

identične crkvene kupole, još monumentalnije usled te međuoblačne udaljenosti, a još dalje – usamljeni toranj, toliko visok da mu se vrh gubio u mrkom kumulusu. Sišlo se do saonica na koje je Vasilij natovarior prtljag, se zavuklo se pod pokrivač i kožu irvasa. Ah, još jednu se stvar ugledalo u visinama – jednu, i drugu, i treću – se okrenulo se na sedištu i zagledalo u klasicističko krilo stanice, ovenčano velikim spomenikom Nikolaja grofa Muravjova-Amurskog – i četvrtu, i petu. Na drvenim jarbolima od po deset aršina, nalik kopljima sa nekakvim avetinjskim zastavama, visili su, svuda unaokolo – iznad stanice, iznad trga, iznad grada – sasušeni leševi. Oklembesena tela crnokosih muškaraca, obešenih o ruke, izvijena unazad nalik krilima, okićena, pritom, funtama koštanih i železnih amajlija, trakama, resama, lancima, a uz to naga, toliko naga da su do kostiju rasporena i izložena javnim pogledima. Led ih je rezao u monumentalne poze, oni ne vise – izgledaju kao da stoje na kocima, paganski Simeoni Stolpnici. Se streslo se. A iz dubine grada, iz srca metropole, iz belobojnih kovitlaca, uporno dopire potmula tutnjava, blago mamutovsko pulsiranje. Zateglo se šal još više i natuklo kapu još niže. Ovako se, dakle, posetiocima predstavljao Irkutsk.

Kuda biste, milostivi gospodine, pita Kljačko okrećući se sa kočijaševog sedišta i osvrćući se preko ramena dok mu se suza prljavog sivila preliva sa tkanine izandalog šinjela na bradatu njušku ispod krznene kape, sa njih se pak na Kljačkove kragne i rukave prelivaju potoci rumenila, beline i crnila. Kuda? Jezikom se opipava desni. A znate li vi, dobri čoveče, kakav hotel ili svratište, kakav pansion u kojem sobe izdaju po humanim cenama, a da nije previše gnusan? Na šta Kljačko široko kezi zube, dotad skrivene u razbarušenoj bradi, pokazujući da je *identico* krezav kao Vasilij. Familija! Krv slabih zuba i oštrog jezika! Jer, samo što je bio zamahnuo bičem i povukao uzde, a saonice krenule i zazvonili teški praporci zaprege, Kljačko je već počeo da melje bez prestanka: Imali ste sreće, milostivi gospodine, što ste naišli na čoveka koji poznaje grad ko sopstvene gaće, to jest do poslednje rupe, a pošto je dobrog srca, neće vas u kakvu razbojničku jazbinu odvesti,

nego u jeftin i sasvim pristojan hotel, u kom i njegov šurak radi, zato i može za njega da jemči, svojevremeno je to, inače, bila slavna i skupa gostionica, ali je izgubila reputaciju i klijentelu, kao i čitava četvrt Ujska, odnosno nekadašnje *Глазовское предместье*, kad su na levoj obali poslednjih godina bili počeli masovno da se naseljavaju Kinezi i seljaci bez zemlje, što ih je iz Stolipinovih sibirskih seoca oterala večna zima. Da, da, Vaša milosti, sve je ovo zlo zbog stranskih probisveta i zbog onih ledenih đavola, Bog ih sve vatrom u pakao pomeo. *Ну, пошёл!*

Upitalo ga se za miražostaklene naočare. To vam je protiv snežnog slepila i *Чёрного сияния*, kaže. Upitalo ga se za mrtva tela na jarbolima. A, gospodine, to je već stvar burjatskih šamana, što su ih unajmili Pobedonoscev i gradsko veće, veli. I ispušta zvuke kao da pljuje, jednom se rukom krsteći, a drugom, onom s bičem, pokazujući na zimazni prst Sibirhožetovog tornja što štrči nad gradom uperen ka nebu. Ali, čemu služe, ispituje ga se, svi ti mučeni pokojnici u vazduhu, što vređaju i Boga i ljude. Da svojom patnjom, kaže, odagnaju neprijatelje i drže ih podalje od *Дорог мамонтов*. *Значит*, onaj mamut na zidu stanice je tamo sa istim ciljem? Mužik se na to ponovo krsti dozivajući Spasiteljevo ime. Namalali su ga, veli, u znak rata sa braćom svojom, kako bi gospodari mogli više da zarade na podzemnim bogatstvima. A ova tutnjava, sve glasnija? Šta je to? To su – ljuti.

Stari Irkutsk izgrađen je na desnoj obali Angare; četvrt Ujska, podignuta nakon Velikog požara, leži na levoj obali, severno od Irkuta i Kajske planine. Trebalo bi skrenuti na Šelihovljev most, ali svi voze po ledu: reka se nije odledila već četrnaest godina. Ovde bi, doduše, čak i samu liniju Angarine obale teško bilo razaznati. Po ledu se pružaju i putevi i ulice, nimalo različiti od gradskih. A ovo kuda sada idemo je najvažnija ulica, objašnjava Kljačko, kojem se usta ne zatvaraju uprkos mrazu, iako njemu samom možda doista ne smeta previše. Ovo je Glavna ulica što od Angare, Jaščika i spomenika *Государя Императора Александра III* vodi celom desnom obalom Irkutska, ovo – Amurska, a ovo je Tihvinski trg, odakle izvire Tihvinska ulica, gde se pak nalazi stara crkva s kopijom čudotvorne ikone, zbog koje tu stalno dolaze

hodočasnici iz Sibira, Božja ju je volja od požara spasla, jer požari, eto, na primer, veliku Kazanjsku sabornu crkvu nisu poštedeli, sigurno ste za nju čuli, zar ne? Kako samo ljudi zaboravljaju, kako je prolazna materija ovoga sveta! Tamo dalje, o, na njenom su mestu *холодпромьшленники* podigli Hram Hrista Spasitelja, još veći, *посмотрите, посмотрите!* Zamahuje bičem na sve strane u magli od koje se ne vidi ništa o čemu Kljačko priča. Ali se zato vidi sitno svetlucanje bledog mretla na njegovoj kapi, na vratu, na bradi dok okreće glavu, na rukavu šinjela; sitno svetlucanje, a opet vrlo izrazito – ili ga možda miražostaklo tako oštro ističe. Izviruje se iznad stakala. Sad je još sjajnije. Dugo živite ovde, pita se Kljačka. A, gospodine, ja sam se u Bajkalskom kraju rodio, ja sam vam sibirski čovek! Posmatra ga se kroz naočare. U pravu je bio Počenglo, *лютовчиков* je među njima bar polovično.

Dok saonice klize po ledu Angare, vetar koji nadire sa širokog korita reke, ako ne i sa samog Bajkala, razvejava ledene izmaglice, te se nešto dalje ka severu i jugu može nazreti stari železnički most, kojim se maločas bilo prešlo na istočnu obalu – kao i novi most Grigorija Šelihova, sav od zimaza, vidljiv gotovo isključivo u dugama, odsjajima i nebeskim rumenilima, toliko je tanana njegova čipkana konstrukcija, lišena lukova, nosača i stubova – kao i fantastične formacije ledeničnjaka, a možda i džinovskog gnezda ljutih što se uzdiže iznad Konjskog ostrva, izraslina na izraslini, nalik ruševini kristalne palate kraljice zime nasred belo-šarene ledene ravnice; a pošto se magla razmakla, na sve to se spustilo resko letnje sunce jutra, raspaljujući srebrne plamičke na ledu i snegu i iskreći zimazne odsjaje na Šelihovljevom mostu. Vidi se i gradski saobraćaj na Angari, grupice i potoci pešaka jurcaju na sve strane, klize desetine saonica, mahom zaprežne ili dvoprežne, poput Kljačkovih, premda ima i troprega, ima i teških teretnih saonica koje vuku četvoroprezi i šestoprezi, natrpani visokim kamarama trgovačkih dobara, korpama uglja, gomilama cepanica; i sve su, osim glasnim zvoncima, opremljene i miražostaklenim lampama, jednom otpozadi, jednom spreda. Stoga čak i u magli, ukoliko nije previše gusta, mogu da se nazru dvostruke zvezde što promiču u klobucima beline, lelujave, kaleidoskopski ustreptale – uz neprestano cing-cing zvonaca.

Prešavši na levu obalu Irkutska, nazad u hladnu vlagu bez daška vetra, zapaža se promenu tona praporaca: glasovi se u magli drugačije pronose. Ona pojedine zvuke prigušuje dok druge primiče uhu – poput ove sanjive tutnjave, razvučene u vremenu nalik jaukanju gramofonske ploče koja se sve sporije okreće. Šta to bi, zar na Ujskoj sedi ljuti? Skrenuvši na široki prospekt, Kljačko pokazuje bičem na jugoistok. Onamo, gde su stara železnička stanica i ruševine Inokentijevskog od pre Požara, kaže, onuda prolazi najbliža *Дорога мамонтов*. Pošto „Vrašku ruku“ mraznik nije prešao već više od godinu dana. Prrr! Zaustravlja saonice. Šta je to „Vraška ruka“, se raspituje se. A, ma – nasmejao se mužik skočivši s kočijaševog sedišta i već dograbivši prtljag – a evo i hotela koji ste tražili, izvol’te! Miražostaklene svetiljke blješte sa obe strane natpisa na kom je naslikana kandžasta šapa, obrasla crnom čekinjom. Crnilo šape se masnim mehurovima preliva na belo-sivo pročelje zidane zgrade, te i ta belina i to sivilo kaplju potom na sneg; magla pak verno odražava boje fenjera čitavom dužinom i širinom prospekta. Nakratko se zatvara oči. Čak i da nema mesta, naći će se mesto, mrmlja Kljačko, ja ću, milostivi, da vas smestim. Iz pluća se ispušta oblak tople pare i ulazi se u „Vrašku ruku“.

Gazda deklamuje usluge, cene i luksuzne ugodnosti koje su u njih uračunate (poput mokrog čvora i kupatila na svakom spratu, ali i postelje bez buba). Kljačko je uneo prtljag, tutnulo mu se poveću napojnicu. Treba se već jednom rešiti tih navika rasipnog grofa Gjeroslavskog – sobu se plaća unapred, samo na dva dana, pojedinačnim rubljama odmotanim iz mršavog svežnja. Kašlje se u rukavicu. Umori se čovek od dugog puta, kaže se promuklo, sredićemo papire kad se budem naspavao. Krupni je Kinez jednim zamahom i bez imalo napora podigao sve torbe i zavežljaje. Gazda odvodi na drugi sprat, tu je već toplo, otkopčava se kožuh, skida se kapu. Krišom zijaju u pomodrelu glavu. Nego, oni papiri, kaže *владельци*, najkasnije sutra ujutro. Otključava sobu, predaje ključ. Ali, zašto je naziv tako odbojan, pita se ne bi li se promenilo temu, zbog čega „Vraška ruka“? Aaa, zato što je ovde svojevremeno boravio čuveni engleski čarobnjak, zvani Krouli; došao je bio da izuči ljute,

da im se svojim razumskim čarima obrati, čak je i sa cenjenim Aleksandrom Aleksandrovičem Pobedonoscevim pričao; a onda je jednom otišao na planinarenje u Hamar-Daban, u ledeničnjak, i nije se više vratio, dole imamo sto s njegovim šahom, na kom je igrao duge partije sa ocem Platonom iz Hrama Hrista Spasitelja, kasnijim egzarhom. Imamo i njegovu sliku, Kroulijevu, je li, na kojoj crnim ognjem pilji u kameru. A ako vam se šta prijede posle radnog vremena, unapred nas upozorite. I ne ubacujte sami u peć da vam ne bismo naplatili. Zaspite brzo, zaspite-zaboravite.

I odoše.

Zaspite-zaboravite – šta to? Se sručilo se na visoku postelju, zastrtu izbledelom plahtom i ukrašenu nizom jastuka, jednim preko drugoga, manjem preko većega. Iz ugla sobe, od velike kaljeve peći oslikane cvećem i životinjama, dopirali su talasi toplote. Mahinalno se izmasiralo desno rame. Na suprotnom zidu visila je mala tamna ikona, na stolu ispod prozora stajale su dve dopola izgorele mreće. Okna na prozorima bila su miražostaklena, a čitav spoljni svet je, čak i kad se skinulo naočare, nastavljao da se razliva unaokolo nalik bojama na paleti kakvog pijanog slikara; čitav svet, to jest magla i tih nekoliko krovova u magli, pod širokim plaštom neba, a na njemu crna golenica Sibirhožetovog tornja, tungetitne kupole Hrama Hrista Spasitelja.

Naćuljilo se uši. Tukli su bubnjevi i svirala je muzika. Kvart je uistinu sumnjiv, nije još ni podne, i petak je, uostalom, radni je dan, a ovdje se iz susedne zgrade čuju glasne melodije, napevi i pijanački povici, uprkos debelim zidovima i čvrsto zatvorenim prozorima. Krčma ili ne, zabava je bučna, još samo kakva kavga ili tučnjava da grune. Na zvuke male harmonike i gusala mužici uzvikuju prostačke poskočice, smejući se na svaku grohotom.

*Francuz ispipao, Švaba izmerio,
Kinez travuljinama trovao,
Poljak na dvoboje pozivao
– ljuti ih ledenicama posrao!*

Se skinulo se, se umilo se ne previše hladnom vodom iz činije. Premeštajući stvari iz torba u ormar, naišlo se na staru Bibliju sa ekslibrisom izvesne porodice Fojcev. Otvorilo je se nasumice i ubolo prstom u vers.

Jov, naravno. Trideset sedam, deset. *Od dihanja Božjeg postaje led, i široke vode stiskaju se.*

Odmah se setilo se Zejcovljeve biblijske propovedi. Hoće li svet smrznut u jedinoistini i jedinolaži biti bliži Bogu? *Da, da; ne, ne; a što je više od toga od zloga je.* Iznad krovova su nakratko zavitlali pramenovi magle, a u daljini, obešena nad obalom Angare, blesnula je na suncu obla kontura ljutog. Da, da.

*Ljubi car Raspućina,
monah za bradu zgrabi premijera,
Struve kleči kod Martina –
pod ledom na dnu Bajkala!*

Stvar je u tome da se zaista osećalo se umorno, neispavano. Od stanice Zima nije se ni oka sklopilo. Prebrojavši i smotavši sve novčanice, po starom ih se običaju gurnulo u *бумажник* i zajedno sa dokumentima zadenuo za uzglavlje kreveta. Iz hrpe papira izvuklo se pismo preporuke Alfreda Tajtelbauma. Za dan-dva bi se trebalo nacrtati pred činovnicima Ministerijuma Zime i kazati glasno i jasno: da i da. (Ne i ne.) No bolje bi bilo poslušati najpre savete blagonaklonog starosedeoča – nekoga koga se nije upoznalo u Transsibirskom ekspresu, ko nije čuo za Sina Mraza, ko ne zna laži o Benediktu Gjeroslavskom. Ispitati ga o ljudima, o službama, o radu Sibirhožeta, možda će se namere Ministerijuma pokazati kao posve jasne i očigledne; možda će moći da se pričekta dok plan Rapackog ne zastari. Možda će se lako iz njega izvući i makar će se taj problem sam od sebe rešiti. Pre nego što doktor Tesla pristigne sa svojim mašinama – pre nego što te mašine pokrene – pre nego što ih isproba na ljutima – i pre nego što se smisli način da se teslektrične pumpe i motori prokrijumčare u –